

Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
Юридичний факультет та Економічний факультет

Держбюджетна тема юридичного факультету  
«Соціально-правові засади збереження та розвитку  
трудового потенціалу України»

Громадська організація «Трудові ініціативи»

**МАТЕРІАЛИ**  
**МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ**  
**«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТРУДОВОЇ**  
**МІГРАЦІЇ: ПРАВОВІ, ЕКОНОМІЧНІ,**  
**ДЕМОГРАФІЧНІ, ОСВІТНІ АСПЕКТИ»**

*з нагоди Міжнародного дня мігранта*  
*18 грудня 2019 року*

м. Київ  
2020

---

**УДК: 349.2:331:314:325.2(477) (043.2)**

**Д 78**

**Д 78 Державна політика у сфері трудової міграції: правові, економічні, демографічні, освітні аспекти:** матеріали міждисциплінарного круглого столу з нагоди Міжнародного дня мігранта (м. Київ, 18 грудня 2019 р.) / за ред. І.С. Сахарук, А.М. Магомедової. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 230 с.

ISBN 978-617-7625-74-1

У збірнику вміщено тези наукових доповідей, присвячених дослідженню особливостей міграційних процесів в сучасних умовах, міграційній політиці України, правовому регулюванню праці трудящих-мігрантів, економічним і демографічним причинам та наслідкам трудової еміграції, державній освітній політиці як чиннику впливу на зовнішню трудову міграцію.

Для фахівців, які працюють у галузі трудової міграції, науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів і студентів.

Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

ISBN 978-617-7625-74-1

*© Держбюджетна тема юридичного факультету  
«Соціально-правові засади збереження та розвитку  
трудового потенціалу України», 2020*

*© Колектив авторів, 2020*

---

## ЗМІСТ

Алексєєва Валерія Олегівна ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У СВІТІ.....	6
Батиченко Світлана Павлівна РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ .....	12
Дерій Олена Олександрівна МІГРАЦІЯ – РЕЗУЛЬТАТ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ .....	16
Іваницький Антон Вячеславович ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕЖИМУ РОБОЧОГО ЧАСУ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У ПОЛЬЩІ .....	24
Кожевніков Віктор Олександрович ДО ПИТАННЯ ПОШИРЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ .....	31
Костенніков Дмитро Михайлович ПУБЛІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІМІГРАЦІЇ КВАЛІФІКОВАНОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ .....	38
Костюченко Олена Євгенівна ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НЕЗАХИЩЕНОСТІ СОЦІАЛЬНО- ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ .....	42
Крижевський Антон Васильович ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (90-ті роки ХХ ст.) .....	46
Кузнецов К.О. ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ .....	54
Кучма Ольга Леонідівна ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ТРУДОВУ МІГРАЦІЮ .....	61
Лець Ольга Вадимівна ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У СФЕРІ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ .....	65
Логвинова Марина Олександрівна РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ У МІСЦЯХ КОМПАКТНОГО ПРОЖИВАННЯ.....	71
Магомедова Аліна Магомедівна ЗАРОБІТНА ПЛАТА ЯК РУШІЙНА СИЛА РОЗВИТКУ ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ .....	77

---

### Список використаних джерел:

1. Україна в боргах: чому невиконання судових рішень залишається системною проблемою. Судебно-юридическая газета. 30.01.2019 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/134362-ukrayina-v-borgakh-chomu-nevikonannya-sudovikh-rishen-zalishayetsya-sistemnoyu-problemoyu>
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Code du travail. Version consolidée au 11 novembre 2019. République française. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20191210>
4. О Раѣствовеј Инспекци Працу : Устава з дня 13 kwietnia 2007 р. // Dziennik Ustaw. 2007. № 89. Р. 5389-5414.

***Крижевський Антон Васильович***

*кандидат історичних наук,  
асистент кафедри історії права та держави,  
юридичного факультету  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка*

## **ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (90-ті роки ХХ ст.)\***

Міграційна доктрина радянської доби як система офіційних поглядів і положень та як керівний політичний принцип ґрунтувалась на паспортній системі, а не на економічній політиці та правах і свободах людини. З початком розпаду СРСР тодішня міграційна доктрина вичерпала себе, її ідеологічні та політичні постулати втратили сенс й силу. Початок 1990-х років став часом усвідомлення глибини й швидкості

---

\* Наукове дослідження проведено в рамках держбюджетної теми №19БФ042-01М «Соціально-правові засади збереження та розвитку трудового потенціалу України»

---

змін, їхньої необоротності й переломним моментом у розвитку міграційної політики країни. Новітні міграційні практики в їхніх різноманітних проявах потребували нестандартних управлінських рішень, підсилених законодавчими ініціативами, фінансовими ін'єкціями, політичною волею нового керівництва країни. Молодій державі потрібна було нова міграційна доктрина.

Формування міграційної політики України почалося після здобуття незалежності в складних умовах перехідного періоду та за відсутності досвіду, кадрів і ресурсів. Орієнтирами нової міграційної політики стають основоположні цінності демократичних держав: права людини, громадянські свободи, верховенство права. Події тих часів є вкрай важливими для розуміння сучасної міграційної політики держави, оскільки саме тоді було закладено її підвалини, вироблено основоположні принципи.

Питанням державного регулювання міграційних процесів в незалежній Україні займалися такі дослідники, як: М. Денисенко, В. Іонцев, Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Моїсеєнко, В. Переведенцев, О. Позняк, І. Прибиткова, О. Пуригіна, Т. Регент, Л. Рибаківський, Ю. Римаренко, С. Сардак, О. Хомра, Б. Хорєв та ін.

Розробка нової міграційної доктрини розпочалася з Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [1], яка започаткувала правове регулювання міграційних питань. У перші роки незалежності в розробленні міграційної політики було досягнуто очевидних успіхів, зокрема, ухвалено декілька нормативно-правових актів щодо регулювання міграційних процесів. Закон України «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 року [2] надав можливість вихідцям з України та їхнім нащадкам набути громадянство України у спрощеному порядку, що сприяло репатріаційним процесам.

Подібне значення для становлення міграційної політики мав і Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року [3], який не лише враховував специфіку етнонаціонального розвитку України, а й міжнародний досвід регулювання міжнаціональних взаємовідносин.

---

У 1993 році постановою Верховної Ради України «Про проект Закону України про біженців» від 21 квітня 1993 року було доручено комісіям Верховної Ради України разом з Кабінетом Міністрів України не тільки доопрацювати проект Закону України «Про біженців», а й прискорити подання до Верховної Ради України з метою одночасного розгляду проектів Законів України про виїзд громадян України та їх в'їзд в Україну, про міграцію, про правовий статус іноземних громадян в Україні [4, с. 56].

Закон України «Про біженців» [5] відповідав змісту Женевської конвенції ООН про статус біженців 1951 р. і став одним із перших подібних законодавчих актів на пострадянському просторі. Закон України «Про правовий статус іноземців» (1994) [6] став базовим у правовому регулюванні перебування іноземців в Україні, їхнього правового статусу, запобігання нелегальній міграції. Свободу виїзду за кордон та повернення в Україну гарантував громадянам Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (1994) [7].

Водночас було створено спеціальні органи, які займалися питаннями регулювання міграції – Комітет у справах національностей при Кабінеті Міністрів України та Комісія у справах біженців при Кабінеті Міністрів України. В 1993 році Указом Президента України на базі Комітету у справах національностей при кабміні було створено Міністерство України у справах національностей та міграції, на яке було покладено функції з розробки й забезпечення реалізації державної політики у сфері національних відносин та міграції.

22 червня 1994 року Кабінет Міністрів України, за поданням Міністерства у справах національностей та міграції, прийняв постанову «Про створення органів міграційної служби в Україні», а для безпосереднього керівництва ними у структурі Міністерства було утворено Департамент міграції. Так було створено органи міграційної служби на місцях, при обласних адміністраціях, які перебували у подвійному підпорядкуванні Міністерства та місцевої влади.

---

Зазначимо, що Міністерство України у справах національностей та міграції неодноразово реорганізовували впродовж 1994-2001 рр. Таким чином, регулювання міграційних процесів набуває вигляд формалізованого, упорядкованого процесу з визначеною структурою відносин. Хоча, саме створення Міністерства України у справах національностей та міграції свідчить лише про початкову форму інституціоналізації державної міграційної політики, тому що на цьому етапі ще була відсутня нормативна база, що регулювала б функціонування Міністерства.

Оскільки міграції також мають міжнародний характер, то в перші роки незалежності Україна почала активно брати участь у міжнародному співробітництві у цій сфері. В Україні з'явилися представництва Верховного комісара ООН у справах біженців та Міжнародної організації з міграції. Кабінетом Міністрів було підписано угоди про співпрацю з цими міжнародними організаціями, діяльність яких в Україні була спрямована як на надання безпосередньої допомоги мігрантам та біженцям, так і на сприяння у розбудові державної міграційної політики. Було досягнуто домовленостей щодо правового регулювання міграційних процесів на теренах колишнього СРСР, де переміщення населення на той час були не лише наймасштабнішими, але й супроводжувалися численними проблемами, викликаними розпадом раніше єдиної держави [8, с. 402-403].

Правове регулювання трудової міграції та її соціальних аспектів було здійснено в угоді країн СНД «Про співробітництво у сфері трудової міграції та соціального захисту трудівників-мігрантів», укладеної 15 квітня 1994 р. В угоді було врегульовано процес визнання документів про освіту без спеціальної процедури легалізації та кваліфікацію працівників-мігрантів, погоджено недопущення подвійного оподаткування їхніх заробітків та можливості переказів зароблених коштів і вивозу майна. Окрім того, було визначено, що соціальне страхування та соціальне забезпечення працівників-мігрантів здійснюються відповідно до законодавства країни працевлаштування.

---

Також правове регулювання трудової міграції було деталізовано в низці двосторонніх угод, укладених Україною з Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, Молдовою, Російською Федерацією. В них переважно врегульовано також порядок відшкодування, заподіяної працівнику шкоди, внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, відповідальність за що несе країна, на території якої стався страховий випадок.

У 1993–1996 рр. було підписано також угоди про працевлаштування з деякими європейськими країнами: Польщею [9], Чехією [10], Словаччиною [11] (останні дві денонсовано), Литвою [12], Латвією [13]. В умовах розгортання масової трудової міграції важливого значення набули домовленості про соціальне та пенсійне страхування, укладені Україною в цей період з Естонією [14], Латвією [15], Іспанією [16].

Базові принципи, які були сформульовані під час розроблення перших в Україні нормативно-правових актів з регулювання міграційних процесів, знайшли свій розвиток та втілення в Конституції України [17]. В ст. 33 Основного Закону чітко йдеться про право кожного на свободу пересування та вибір місця проживання, вільний перетин кордону. В Конституції держава гарантувала захист громадянам, які перебували за кордоном, тобто брала на себе зобов'язання піклуватися про працівників-мігрантів. Разом із тим вона проголосила, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства, як і права змінити громадянство. В Конституції зазначалося, що іноземці, які на законних підставах перебувають в Україні, користуються такими ж правами і мають такі самі обов'язки, що й її громадяни, за винятком випадків, передбачених законом. Згідно зі ст. 25, іноземці могли отримати в Україні притулок в порядку, встановленому законом.

Важливою для міграційної політики держави була ст. 92, де говорилося, що питання «громадянства..., статус іноземців та осіб без громадянства», а також, що «засади регулювання демографічних та міграційних процесів» визначаються виключно законами. Ця норма означала відмову від радянської практики регулювання в'їзду/виїзду за допомогою відомчих інструкцій. Стаття 138 передбачала розроблення

---

державних програм з метою облаштування колишніх депортованих осіб, які повернулися в Україні.

В 1997 р. було здійснено першу спробу концептуального оформлення міграційної політики. На основі напрацювань попередніх років, Президент України видав указ, яким затверджувалися головні напрями соціального розвитку держави. Документ містив розділ, присвячений міграційній політиці [18]. У ньому йшлося про її основні принципи: вільний виїзд з України і в'їзд в Україну громадян України; рівність перед законом іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та громадян України; диференційований підхід до різних категорій мігрантів відповідно до інтересів держави, національного законодавства та міжнародних зобов'язань України. Указ визначив напрями міграційної політики держави: сприяння репатріації, повернення депортованих, допомога біженцям та шукачам притулку, регулювання імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства. Також в Указі було сформульовано конкретні завдання щодо удосконалення міграційної політики. Наголошувалося на необхідності створення умов для набуття громадянства України репатріантами, відновлення прав і гарантій депортованих, розроблення відповідних державних програм, укладення міждержавних угод з метою захисту інтересів мігрантів, регулювання імміграції за допомогою диференційованих квот, запобігання нелегальній міграції, продовження міжнародної співпраці у сфері міграції з міжнародними організаціями тощо.

Таким чином, вже на кінець 1990-х років основи міграційної політики України в цілому були сформовані. На відміну від радянської доктрини, в незалежній Україні сфера переміщень населення значно лібералізувалася. Було розроблено правовий механізм регулювання міграцій і створено інституційний механізм реалізації державної міграційної політики. Разом із тим у законодавстві залишалися серйозні прогалини, а повноцінної міграційної служби створено не було. Усе це зумовило необхідність вдосконалення законодавства та адміністративної практики у сфері міграції. Впродовж першого десятиліття після здобуття

---

незалежності, міграційна політика України формувалася в рамках загального курсу на демократизацію суспільного життя її цілі були чіткі й зрозумілі. На початку XXI їх було в цілому досягнуто, однак постало питання щодо стратегічного напрямку подальшого розвитку міграційної політики, а його вирішення тривало ціле десятиліття, до проголошення курсу на євроінтеграцію.

### **Список використаних джерел:**

1. Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 29.09.2019).
2. Про громадянство України: Закон України від 08 жовтня 1991 р. №1636-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1636-12> (дата звернення: 29.09.2019)
3. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (дата звернення: 29.09.2019).
4. Малиновська О.А. Міграція та міграційна політики: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
5. Про біженців: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3818-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3818-12> (дата звернення: 29.09.2019).
6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 4 лютого 1994 р. N 3930-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3929-12> (дата звернення: 29.09.2019).
7. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3857-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3857-12> (дата звернення: 30.09.2019).
8. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : [монографія]. Київ: НІСД, 2018. 471 с.
9. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616\\_026](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_026) (дата звернення: 29.09.2019).

---

10. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про взаємне працевлаштування громадян України та громадян Чеської Республіки. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203\\_684](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_684) (дата звернення: 29.09.2019).

11. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про взаємне працевлаштування громадян. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703\\_003](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_003) (дата звернення: 29.09.2019).

12. Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про взаємне працевлаштування громадян від 28.03.1995. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440\\_021](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_021) (дата звернення: 29.09.2019).

13. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на територіях обох держав від 21.11.1995. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428\\_016](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_016) (дата звернення: 29.09.2019).

14. Договір між Урядом України і Урядом Естонської Республіки про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 20 лютого 1997 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233\\_002](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_002) (дата звернення: 29.09.2019).

15. Договір між Україною і Латвійською Республікою про співробітництво в галузі соціального забезпечення від 26 лютого 1998 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428\\_010](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_010) (дата звернення: 29.09.2019).

16. Угода між Україною і Королівством Іспанія про соціальне забезпечення громадян від 7 жовтня 1996 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724\\_005](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724_005) (дата звернення: 29.09.2019).

17. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.09.2019)

18. Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки: Указ Президента України від 18 жовтня 1997 р. № 1167. Збірник указів Президента України. 1997. Вип. 4. С. 44.